

Kleinschalig onderzoek aan de hand van een onderzoeksvraag binnen een ontwikkelingsfase.

Verslag aan de hand van de vraag: Hoe is de relatie tussen de eigen identiteit en de groepsidentiteit bij HAVO II leerlingen

Om hier achter te komen ben ik me gaan inlezen in het begrip "IDENTITEIT" om ten eerste een antwoord te vinden op de deelvraag: Wat is de eigen identiteit van een Havo 2 leerling? En ten tweede een antwoord te vinden op de deelvraag: Wat is de groepsidentiteit?

Het begrip Identiteit is één van de bouwstenen van de Eigen Persoonlijkheid naast de ontwikkeling van een voldoende sterk ego en de ontwikkeling van het zelfbeeld. In de ontwikkeling van het ego leren pubers afstand van zichzelf te nemen en naar zichzelf te kijken. Nadenken over het eigen gevoelsleven en grip te houden op het eigen gedrag. Daarmee krijgen ze impulsen en emoties onder controle.

Het zelfbeeld is het totaal van wat men over zichzelf weet en denkt en bestaat uit zelfkennis en zelfwaardering. Bij "zelf" gaat het dus om wat je van jezelf vindt. Het zelfbeeld is een optelsom van vooral sociale ervaringen die de puber opdoet en de waardering daarvoor. Voorbeelden zijn: Wat zijn mijn sterke kanten? Waar ben ik slecht in? Hoe vinden mensen mij? Hoe zie ik eruit? Waar geniet ik het meest van?

Een derde belangrijke bouwsteen van de Eigen Persoonlijkheid is de identiteitsvorming. Identiteit en zelfbeeld zijn begrippen die weleens door elkaar worden gebruikt. Toch is er wel degelijk een verschil. Waar het bij Zelfbeeld gaat om *kennis* en *beeld* gaat het bij Identiteit over het zelf *gevoel*. Het gevoel te hebben dat je een en dezelfde persoon bent in allerlei situaties en stemmingen. Eigenlijk is Identiteit de kern van het begrip Ego. Er wordt van iemand gezegd dat hij of zij een sterk ego heeft wanneer die persoon impulsen en emoties onder controle heeft. Hij kan ze reguleren al naar gelang de mogelijkheden en situaties. In de ¹adolescentie is het ego tijdelijk verzwakt, aldus de theorie van Freud. Als gevolg van de seksuele rijping maar ook door de verwachting die aan ze gesteld wordt waarbij van ze verwacht wordt dat ze zelfstandig emotionele problemen oplossen en niet meer voortdurend terugvallen op hun ouders. Er wordt ze vaker om hun mening gevraagd of gevraagd om een stelling in te nemen. Ze krijgen steeds meer verantwoordelijkheid toegeschoven en volwassenen gaan ervan uit dat ze reële toekomstplannen gaan maken. Het ego verzwakt nog meer in deze leeftijdsfase omdat steeds meer het besef komt van hoe zij graag zouden willen zijn, wat ze zouden willen kunnen en hoe ze er het liefst uit zouden willen zien. Geleidelijk aan worden andere volwassenen en zeker leeftijdgenoten het voorbeeld waar dat eerst de ouders waren van wie ze de

¹ In mijn onderzoek maak ik afwisselend gebruik van de woorden adolescent(ie), puber(iteit) en jongere. Maar er is wel degelijk een nuanceverschil. Puberteit is het begin van de adolescentie. Laatstgenoemde duurt van het 10de tot ongeveer het 22ste jaar. De puberteit valt tussen het 10de en 15de levensjaar en slaat met name op de lichamelijke ontwikkeling. Bovendien heeft het woord "puber" een negatieve klank want een puber is lastig. Een jongere is vrij vertaald "iemand die nog jong is, ongeveer tussen de 15 en 20 jaar oud".

waarden en normen eigen maakten. Door toenemende cognitieve vaardigheden wordt het ego in het verloop van de adolescentie weer sterker

“Dertien is een lastige leeftijd. Heel lastig. Veel mensen zeggen dat je het gemakkelijk hebt als je jong bent, maar op je dertiende staat een heleboel druk op je: je moet zorgen dat je gerespecteerd wordt door mensen op je school, dat je aardig gevonden wordt, je hebt altijd het gevoel dat je goed moet zijn. Ook wordt je onder druk gezet om te roken en drugs te gebruiken, dus probeer je daar niet aan toe te geven. Maar je wilt ook niet de anderen belachelijk maken, dus moet je “cool” overkomen. Je moet de juiste schoenen en de juiste kleren dragen, dan is het in orde.” (dagboekfragment van een dertienjarige). Feldman R.S. (1997). Ontwikkelingspsychologie, deel 5. Blz. 480.

Veel mensen in deze leeftijdscategorie worstelen met hun nieuw te vormen identiteit. Hierbij gaan vragen als *“Wie ben ik”* en *“Waar hoor ik bij”* een belangrijke rol spelen. Dit kan leiden tot een gevoel van identiteitsverwarring, er moeite mee hebben aan al de verwachtingen die aan ze gesteld worden te beantwoorden. Problemen met intimiteit, vervaging van het tijdsperspectief, gebrek aan concentratie en inzet op school. Omgevingsfactoren zoals gezinsrelaties spelen een belangrijke rol. Daarin is te zien dat jongeren die een progressieve ontwikkeling lieten zien vaak komen uit gezinnen waar de gezinsleden naar elkaar luisteren, twijfels en onzekerheden over nieuwe gezichtspunten bespreken, meningsverschillen niet worden geschuwd en onzekerheid wordt getolereerd. Identiteit komt niet op je veertiende uit de lucht vallen maar volgens Erikson worden in alle levensfasen van het kind bouwstenen gevormd voor het tot stand komen van de identiteit in de adolescentie.

Volgens ²Erikson verloopt de menselijke persoonlijkheid in acht fasen die tezamen de levensloop omvatten. De vijfde fase, die van de identiteitsontwikkeling, valt in de adolescentie. In zijn *“Identiteitstheorie”* spreekt Erikson liever over *“een gevoel van identiteit”*. Het zich in verschillende omstandigheden en op verschillende tijdstippen steeds dezelfde persoon voelen, erkend en gewaardeerd in zijn sociale omgeving. In feite, zegt Erikson, gaat het om twee centrale elementen, namelijk: 1. Dat iemand zich als een en dezelfde persoon in tijd en ruimte ervaart; 2. Dat anderen (de omgeving) hem/haar als zodanig erkennen en waarderen. Identiteitsvorming is een proces dat grotendeels onbewust verloopt. Het resultaat, de identiteit, heeft iets vanzelfsprekends en valt vooral op als het er niet (meer) is.

Belangrijk in de weg er naartoe is dat de jongere zich kan identificeren met personen om hem heen en kan experimenteren met sociale rollen. Tijdelijk je eigen *“proefpersoon”* zijn en je gedragen naar gelang de verwachting die bij die rol hoort. Op die manier ontdekt de jongere wat bij hem of haar past. Het aandeel van de omgeving hierin is dat de mensen die belangrijk voor hem zijn de jongere kan activeren, prikkelen in zelfstandig optreden en bevestigen in dat wat hij of zij onderneemt.

Identiteit verwijst naar de relatie tussen jezelf en degenen die belangrijk voor je zijn. Een min of meer samenhangend beeld dat iemand van zichzelf heeft, een beeld dat overeenkomt met wat de ander, diegene die belangrijk voor hem of haar is, ook heeft. Dit leidt tot een persoonlijke identiteit wat op haar beurt weer de bouwsteen is van een verdere ontwikkeling.

In een tijd waarin oude verbanden zoals het gezin en de buurt (je omgeving) vervagen zijn er tegelijkertijd nieuwe verbanden ontstaan. Denk aan het virtueel netwerken zoals Facebook,

² Erik Erikson: Psychoanalyticus en neo-freudian(iemand die op Freud voortbouwde nadat hij diens theorie herzien had) die eind jaren '60 de basis heeft gelegd voor het denken binnen de psychologie over identiteit.

Instagram, chatten en MSN-en. De vraag is of deze virtuele netwerken een drager kunnen zijn voor een goede identiteitsontwikkeling. Volgens ³Kohnstamm zijn ze vluchtiger, louter gebaseerd op sympathie. Een paar jaar geleden had ik hier een discussie over met mijn toen 16 jarige dochter. In mijn verbazing over het feit dat ze zoveel wist te vertellen over haar vriendinnen van de basisschool zei ze: “Mam, wij spreken elkaar bijna dagelijks via whats app of facebook. En als er echt iets met een van hen aan de hand is starten we een groeps - whats app en zoeken een date om bij elkaar te komen. Zodoende weten we juist veel meer van elkaar. Van belangrijke, bijzondere, angstige of blijde dingen die je meemaakt brengen we elkaar meteen op de hoogte. Voor een hechte vriendinnengroep is het dus op meer dan louter sympathie gebaseerd. Het kan er soms ook fel aan toe gaan. Omdat het virtuele netwerken een nieuw maar toch al erg uitgebreid terrein is ga ik hier niet verder op in, maar ik vind het zeker wel de moeite van het vermelden waard. Het is in deze tijd hét communicatiemiddel bij uitstek, zeker bij jongeren. En dus belangrijk in de vorming van de groepsidentiteit. Het is juist op deze leeftijd tussen veertien en zestien jaar dat de puber eerder naar vrienden luistert dan naar ouders, eerder naar leeftijdgenoten dan naar volwassenen.

De omgang met andere jongeren wordt voor de meesten doorslaggevend in deze periode. De groepsidentiteit vertaalt zich in ⁴“peergroup” of referentiegroep. Een groep die ontstaat op school, op straat en overal waar hun vrije tijd vorm krijgt. Jongeren zullen gaan zoeken naar mensen met wie ze zich kunnen identificeren, die uit vergelijkbare economische, etnische en sociale verhoudingen komen. Een groep biedt de puber of jongere herkenning en veiligheid, een plek waar ze hun eigen identiteit ontdekken en vormen en waar ze bevestiging krijgen. De adolescentie is niet voor niets de tijd waarin geëxperimenteerd wordt, waarin nieuwe rollen en gedrag worden uitprobeerde. In deze leeftijd van twijfel, onzekerheid en het zoeken naar zijn plek kan de puber bevattelijk zijn voor de druk van dezelfde leeftijds- en groepsgenoten wat kan leiden tot “peer-pressure” waarin de puber onder groepsdruk dingen doet of zegt. De loyaliteit aan de groep is afhankelijk van het ondergaan ervan. Toch hoeft een adolescent niet zelf tot een groep te horen om deze als referentiegroep te gebruiken. De groep vertegenwoordigt een aantal normen of standaards waartegen degenen die bij de groep horen of erbij zouden willen horen hun sociale succes kunnen afzetten.

Na antwoorden te hebben gevonden op de deelvragen: “Wat is de eigen identiteit van de Havo II leerling?” en “Wat is de groepsidentiteit?” kan ik nu mijn hoofdvraag beantwoorden: **“Hoe is de relatie tussen de eigen identiteit en de groepsidentiteit bij Havo II leerlingen?”**

In klassenverband zal de eigen identiteit van de puber of jongere, die op dat moment leerling heet, meer op de achtergrond staan. Voor zijn medeleerlingen heeft hij of zij niet gekozen, die groep is van buitenaf samengesteld. De referentiegroep is zoals we zagen, in veel gevallen wél de groep waar de puber voor kiest omdat hij of zij zich daar het beste in kan vinden, die refereert aan zijn eigen identiteit. Wat niet wil zeggen dat er niet één of meerdere klasgenoten in je referentiegroep kunnen zitten. Zo’n groep is wel kleiner dan de eigen klas. Een klas is bovendien te groot om je aan

³ Rita Kohnstamm studeerde in 1966 af aan de V.U. in Amsterdam met als hoofdrichting sociale psychologie en persoonlijkheidsleer, daarna gesprekstherapie. In 1994 werd haar het eredoctoraat van de Universiteit van Amsterdam verleend voor haar werk op het terrein van de ontwikkelingspsychologie en opvoeding.

⁴ Een peergroup is een groep mensen uit de samenleving die een vergelijkbare leeftijd, status, belang of belangstelling hebben. In ontwikkelingstheorieën wordt de peergroup een belangrijke functie toegekend bij met name pubers en adolescenten.

iedereen te kunnen refereren. Wat je in klassenverband ziet is dat er subgroepjes ontstaan binnen de groep. En je ziet individuen of tweetallen die zich aansluiten bij een groepje waar ze zich het meest verwant aan voelen maar alleen als daar om gevraagd wordt. Bijvoorbeeld voor het maken van een groepsopdracht. Havo II leerlingen hebben een leeftijd waarin er al meer omgang is tussen jongens en meisjes maar er zijn nog steeds aparte groepen. Ik zie het in mijn Havo II stageklas waar vier maal zoveel meiden als jongens zitten. Bij beeldend zitten de zes jongens als groep bij elkaar aan 1 tafel. Door observering heb ik kunnen constateren dat het niet allemaal vrienden zijn. Een referentie is dat ze als minderheid in dezelfde klas zitten. De meisjes uit die klas hebben meer keuzemogelijkheden en hier zie je duidelijk zelf gekozen groepjes bij elkaar zitten. Het aandacht krijgen van het andere geslacht speelt mee in de groepsidentiteit van de klas. In de vorm van populair gedrag. In klassenverband is populariteit belangrijk, een soort wedijver. Pubers zijn gevoelig voor wat de ander van hen denkt en zal dus meedoen aan de subcultuur van de groep, in dit geval de klas. Maar hun sociale wereld is niet eenvoudigweg verdeeld in populair en impopulair. Sommigen zijn controversieel (door sommige leeftijdgenoten aardig gevonden, door andere niet). Er bestaan afgewezen klasgenoten die door niemand aardig gevonden worden, genegeerde klasgenoten, van wie men niets vindt én de populaire klasgenoten die meestal wel aardig gevonden worden omdat die zich vaak ook socialer opstellen, aandacht hebben voor een klasgenoot die even hulp nodig heeft, ongeacht wie die medeleerling is.

Vorige week had ik een beoordeling van een eerstejaars Kader klas waar de leerlingen een voor een met hun werk bij me zijn komen. Ik was op de gang gaan zitten dus heb meteen van de gelegenheid gebruik gemaakt om leerlingen te vragen wat ze van de sfeer in de klas vonden. Twee van de jongens waren heel uitgesproken, vonden het veel te rumoerig en lieten doorschemeren dat wat vaker straffen de druktemakers zou kalmeren waardoor de sfeer in de groep beter zou worden. Deze jongens zijn voorbeelden van kinderen die zich in de klas conformeren aan klasgenoten. Ze voelen (los van elkaar want ik heb het ze afzonderlijk gevraagd) een druk vanuit de klas om zich aan te passen. Heerst er een fijn klassenklimaat dan zullen zij waarschijnlijk meer zichzelf kunnen zijn, is er misschien zelfs ruimte voor je tijdelijke "proefpersoon". Uiteindelijk zal deze conformiteit bij pubers minder worden en zullen ze minder snel voor de druk van anderen zwichten, wie die anderen ook zijn.

BRONNENLIJST:

Boek

Delfos, M.F. (2012). *Psychologie van de adolescentie: Deel 4 Biologisch, psychologisch en pedagogisch*. Amsterdam: Pearson Benelux bv.

Feldman, R.S. (1997). *Ontwikkelingspsychologie* (5de editie). Amsterdam: Pearson Benelux bv.

Kohnstamm, R. (2002). *Kleine Ontwikkelingspsychologie: Deel III, de adolescentie* (2de druk).

Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.

Hoofdstuk uit boek

Bosma, H. (2010). *Identiteitsontwikkeling* (pp. 160-179) M. Van Aken, W. Beyers, F. Boer, H. Bosma, K. Buist, E. Crone,.....M. Vansteenkiste, (2010). *Psychologie van de adolescentie: Basisboek*. (24^e dr., 2^e opl.). Zutphen: ThiemeMeulenhoff.

Tijdschriftartikel

Eimers, D. (2014). *Het geheim van populaire kinderen*. J/M de beste vriend van ouders.

Internetbron

Wilmink, J. *De Peergroep*. Geraadpleegd op 30 Januari 2014, van

<https://sites.google.com/site/jaapwilmink/jaar-2hoofd fase/module2-3vakdidactisch-repertoire/po/de-peergroep>

